

Dopaltaret

BENGT STOLT

Inledning

Dopaltaret är ett kyrkligt inredningsföremål från mitten av 1900-talet. Det var uppställt vid en vägg bakom kyrkans dopfont och av ungefär samma höjd som funten. Dopaltaret bestod i sin enklaste form av en liten hylla av trä eller sten, kanske 20–30 cm bred, men kunde också ha samma storlek som ett verkligt altare. På skivan låg en vit duk som pryddes med två eller flera ljus, som ett dåtida altare. Ofta täcktes framsidan av ett antependium.

I dagens kyrkliga terminologi har begreppet dopaltare blivit helt obsolet. Det har mycket sällan anknytning till aktuella kyrkorum. Därför kan en kort skiss av dopaltarets historia vara på sin plats. Den motiveras av att namnet gäller en historisk relik och att begreppet torde vara okänt för de flesta.

Den här undersökningen bygger bland annat på en genomgång av tryckta kyrkobeskrivningar, varav drygt ett hundratal från Skåne. De har varit av växlande utförlighet. Totalt har knappt 20 dopaltaren noterats, varav inget på Gotland. En mera detaljerad historik än nedanstående översikt är ett framtida önskemål.

När dopaltaret introducerades är ovisst. 1928 beställde Västanfors kyrka ett antependium till sitt dopaltare från Licium. Det levererades 1929 och är det tidigaste exempel som påträffats.¹ Det torde ha skett tidigast på 1920-talet. Till spridningen torde ha bidragit en broschyr från textilfirman Libraria från 1938 med en bild av dopaltaret i S:t Jacobs kyrka i Stockholm, med antependium och annan utsmyck-

---

¹ Uppgifter från Margareta Ridderstedt, för vilka tackas.

ning.² Föremålet mötte opposition på 1940-talet och nyanskaffades mera sällan under 1950-talet. Från 1960-talet var dopaltaret en allt mera sällsynt relik från en tidigare utgestaltning av kyrkorummet. När präster och restaureringsarkitekter under de följande årtiondena genomförde sin generations inredningsidéer har eventuella dopaltaren vanligen avlägsnats, utan att efterlämna några spår i kyrkointeriören.

Dopfunten i kyrkorummet

Först något om dopfontens placering!

Dopet innebar ju att den nydöpte togs ut ur mörkrets välde. Det ägde normalt rum i kyrkan. Nöddop kan under vissa förhållanden ha skett i hemmet omedelbart efter födseln, före kyrkdopet. Den första delen av det medeltida dopritualet lästes i kyrkdörren. Därefter vandrade dopföljet in och samlades kring funten, där vattenösningen ägde rum. För de närvarande blev dopet en högtidlig familjefest, med den nydöpte som centralfigur.

Det medeltida dopet hade inget samband med söndagens huvudgudstjänst. Men reformatörerna önskade att dopakten skulle äga rum i anslutning till högmässan, i hela församlingens åsyn. De lät därför flytta fram dopfunten från kyrkans västra del till koret. Dopplatsen gavs ingen särskild utsmyckning; möjligen placerades funten på ett lågt podium.

I första hand adeln började emellertid förlägga dopen till hemmen. Seden följdes av de övriga samhällsskikten. Dopfunten blev med tiden överflödig. Under 1800-talet flyttades också många dopfontar ut ur kyrkorummen. ”Anmärkningsvärdt är att här ännu dopfunten begagnas” heter det på 1860-talet i Grovared i Skara stift.³ De utgallrade dopfontarna hamnade i bästa fall i ett magasin eller på kyrkogården. I värsta fall förstördes de eller kom att användas för profant bruk.

---

² *Libraria*, s. 30.

³ Ljungström 1865, s. 92.

Altaret som blickpunkt

Något måste också sägas om altaret. Dess ursprungliga uppgift var att fungera som nattvardsbord. Högaltaret var under medeltiden centrum för församlingens uppmärksamhet. Där firades församlingens huvudgudstjänst, högmässan eller den sjungna mässan. Det var naturligt att placera kalk och patén mitt på altaret.

Efter reformationen fortsatte högmässan att vara söndagens huvudgudstjänst, även om den med tiden inte alltid var förenad med nattvardsfirande. I de flesta församlingar blev den nattvardslösa högmässan mot slutet av 1800-talet det normala. Högaltaret med dess altarprydnad förblev menighetens blickpunkt. Det utgjorde ett stämningsskapande inslag. Fortfarande lades givetvis de böcker på altaret som prästen behövde under gudstjänsten. Av praktiska skäl kom de att placeras mitt för prästen. Detta blev det vanliga också då nattvard firades. Som plats för Ordet blev altaret i vissa kyrkor också en permanent plats för äldre biblar och andra böcker som inte användes vid aktuella gudstjänster.⁴

Vid andakter i andra lokaler blev det också naturligt att samlas kring ett altare. I de församlingshem som byggdes från slutet av 1800-talet förekom altaren i kapell och andra andaktsrum. Så var fallet i Vindhems församlingshem i Uppsala, byggt 1903. I det kapelliknande andaktsrummet fanns ett altarliknande blickfång, med krucifix, dukar, blommor, ljus och antependium. Möjligen var bordskivan i smalaste laget för nattvardsfirande. Där firades söndagligen nattvardslös högmässa. Domkyrkokomministern Gustaf Friman, som under 30 år var områdets distriktspräst, skriver i samband med 50-årsjubileet 1953: ”Vi hade intet altare och ägde ej rätt att i Vindhem duka Herrens bord.”⁵ 1954 företogs vissa ändringar i kapellet, så att domkapitlet kunde ge tillstånd till nattvardsfirande. 1973 inrättades och invigdes ett verkligt kyrkorum i församlingshemmet.⁶

---

4 Davidson 1890, s. 20.

5 Friman 1953, s. 24.

6 *Vindhem 100 år*, s. 15, 17.

Utvecklingen från 1800-talet

När de ”upplysta” prästerna under 1800-talets första hälft skulle modernisera sina kyrkor, lät de vitkalka väggar och valv och flytta undan äldre inredningsföremål. Dessa hamnade på vindar eller i uthus eller auktionerades bort.

Under senare delen av 1800-talet inträffade en reaktion mot att gudstjänstlivet så ensidigt riktade sig till intellektet. Ett kyrkobesök borde ge en rikare upplevelse än så. Det borde också tala till känslolivet. Kyrkor och gudstjänstrum upplevdes som onödigt torftiga. Nu inleddes den förnyelse av liturgi, kyrkomusik och gudstjänstrum som pågått sedan dess. Vad kyrkobyggnaderna beträffar anknöt man till västeuropeiska förebilder. En av dem var Kölnerdomen, som efter att ha stått ofullbordad sedan 1514 fullbordades 1880 efter bevarade medeltida ritningar. Det blev aktuellt att ”restaurera” kyrkor genom att söka återställa dem i det skick de kunde antas ha haft under äldre tider. I medeltida kyrkor slopade man medeltida eller efterreformatoriska inredningsföremål som inte överensstämde med arkitektens stiluppfattning. De ersattes med nytillverkade i nygotisk stil.

Principen från 1910-talet, hävdad bl. a. av sedermera riksantikvarien Sigurd Curman (1879–1966), blev däremot att alla gångna århundraden skulle få ge sina bidrag till kyrkorummets utsmyckning. Också utgallrade altarprydnader och dopfontar, som tidigare betraktats som övertaliga och störande inslag i interiören, togs nu in i kyrkorummet igen.

Problemet var hur en extra altaruppsats skulle placeras. De för en restaurering ansvariga torde i regel inte ha betraktat den som museiföremål utan velat använda den som ett meningsfullt och stämningsskapande inslag i kyrkorummet. I vissa fall, i synnerhet när det funnits sidokapell eller korsarmar, har man nedanför altaruppsatsen placerat en altarliknande, några decimeter bred hylla, täckt med vit duk och prydd med ljusstakar. Altaruppsatsen har då framträtt som den ursprungligen var tänkt, som prydnad för ett altare. Har den inte kunnat placeras i lämpligt sidoutrymme, har den kunnat bidra till andakten genom att ställas upp mot en av kyrkans murar.

När reformatorerna under 1500-talet ville avskaffa privata mässor och samla församlingen till söndagens huvudgudstjänst, förbjöds på en riksdag i Arboga 1561 att ha flera altaren i kyrkorna än ett enda. Förbudet efterlevdes inte hundra procentigt. I 1571 års kyrkoordning mjukades det upp genom en bestämmelse att man i städer med stora församlingar kunde acceptera flera altaren.⁷ Besluten aktualiserades ibland i debatten på 1800- och 1900-talet, när det gällde att återställa ett kyrkorum i äldre skick. Kritik mot inrättande av flera altaren kunde då bemötas med att det inte var fråga om ett altare för nattvardsfirande. Detta hävdades ibland, när det vid mitten av 1900-talet blev aktuellt att inrätta altaren i sakristior och i sidokapellet.

Dopfunten som andaktsföremål

När en dopfunt återfördes till kyrkorummet i början av 1900-talet, ställdes den vanligen upp utanför altarringen. Kyrkoherden Richard Conricus rekommenderar i en liten skrift 1917 att dopfunten placeras vid väggen, på norra eller södra sidan av triumfbågen. Detta motiveras med att triumfbågen är ingången till det allra heligaste i kyrkan, till koret.⁸ Vanligen torde funten ha ställts upp där det funnits plats. Den präst, Artur Svensson, som 1954 beskriver kyrkan i det skånska Bjäresjö nämner ”den framför det norra sidoaltaret placerade dopfunten.”⁹ Formuleringen tyder på att de inte har något samband med varandra.

I samband med att dopfuntar återfördes till kyrkorummen kom också strävanden hos prästerskapet att förlägga dopen till kyrkan. Här har då uppstått ett problem. Dopbarnets föräldrar har ofta inte tänkt sig möjligheten. Dopet har de betraktat som en mindre familjehögtidlighet. Kyrkorummet har för dem varit ett rum för hela församlingens söndagliga gudstjänst, med högaltare och altarprydnad som den naturliga blickpunkten. Den dopfunt som möjligen funnits har inte på samma sätt som altaret påmint om sin existens. På sin höjd

---

7 Andren 1999, s. 148, 163.

8 Conricus 1917, s. 28f, 44-47

9 Svensson 1954, s. 39.

har den stått vid en vägg, mot bakgrunden av en tavla eller skulptur. Den har haft en central betydelse, när ett dop ägt rum. Men när den inte har använts, har den inte på samma sätt som altaret kunnat dra uppmärksamheten till sig.

Lösningen har då för vissa präster och arkitekter varit att kombinera dopfunten med ett blickfång i form av ett altare. En bakgrund till funten i form av ett dopaltare, av samma slag som det sidoaltare som kanske anordnats vid en äldre altaruppsats, med vit duk, ljusstakar, blommor och antependium, har då riktat uppmärksamheten mot funten och associerat till stämning och andakt.

Exempel på dopaltaren

I litteraturen för dopaltaret en märkligt anonym tillvaro. Det nämns i kyrkobeskrivningar och textilkataloger. Man saknar termen i uppslagsböcker, historiker och handböcker, där man kunde ha väntat sig att träffa på den. Den noteras inte i svenska akademiens ordbok från 1927. Den saknas i Hellerströms bekanta *Liturgik*, som från 1930-talet var kursbok för blivande präster.¹⁰ Den förekommer inte heller i kyrkoadjunkten Harald Anderssons (1902–1965) väldokumenterade arbete från 1937 med råd och anvisningar för den liturgiska förnyelse som var på väg att arbeta sig fram.¹¹ Den saknas också i *Konstordboks* fyra upplagor från 1968 till 2000. Arbetet är ursprungligen danskt men bearbetat för svenska förhållanden och mycket kortfattat.¹²

Några exempel på tidiga dopaltaren! Första gången två ledande textilateljéers kataloger visar bilder av antependier för dopaltaren är i Librarias katalog 1938 och i Liciums 1939.

Det tidigaste dopaltare som påträffats i litteraturen tillkom 1936 vid restaureringen av Dalarö kyrka. Arkitekten, sedermera professorn Erik Lundberg (1895–1969), ritade en dopfunt, något som kyrkan tidigare saknat, jämte ett dopaltare. Det sistnämnda placerades mot det rektangulära långhusets södra mur, nedanför ett stort fönster i

---

10 Hellerström 1930 (nya upplagor 1940, 1954).

11 Andersson, H., 1937.

12 Broby-Johansen 1968.

höjd med högaltaret.¹³ Tillhörande antependium komponerades av Greta Olde-Holmberg på Licium. En medlem av församlingen utförde broderierna.¹⁴

De följande åren inrättades flera dopaltaren. När S:t Jacobs kyrka i Stockholm restaurerades åren 1936–1937 efter ritningar av slottsarkitekten Ove Leijonhufvud (1883–1963), anordnades ett dopkapell i det södra sidoskeppets östra del. Östfönstret dekorerades med en glasmålning föreställande Jesu dop. Nedanför detta placerades ett dopaltare med ett antependium av Märtha Gahn (1891–1973) vid Libraria.¹⁵ Vid den av Ove Leijonhufvud ledda restaureringen av Eskilstuna Fors kyrka 1938 inrättades det Loheska gravkoret till dopkapell med dopaltare, prytt med ett antependium av Märtha Gahn. Vid Rolf Berghs restaurering 1972 förändrades rummet till sidokapell genom att funten i stället placerades i högkoret, utanför södra delen av altarringen.¹⁶

Klostets nybyggda kyrka i samma stad, ritad av Otar Hökerberg och invigd 1929, har en absidliknande nisch norr om högaltaret för dopfunten. I öster finns ett litet fönster med en glasmålning av Andens duva. Nischen är prydd med ett smalt dopaltare. Detta tillkom sannolikt 1940, det årtal som är broderat på baksidan av antependiet från Licium. Något utrymme för faddrar och anhöriga i den smala nischen är inte inplanerat.¹⁷

Det dopaltare som arrangerades vid restaureringen av Aspås kyrka i Jämtland åren 1937–1938 var i första hand ett sätt att ge äldre inventarier en meningsfull plats i kyrkorummet. Kyrkan var byggd på 1840-talet och ersatte en äldre kyrka som revs. Från den äldre kyrkan hade tagits till vara en medeltida dopfont och en altaruppsats från 1740. 1740 års altartavla placerades nu vid kyrkans norra mur ovanför en altarliknande hylla med två ljus, och framför altaret ställde man upp dopfunten. Anordningen betecknades som dopaltare.¹⁸

---

13 Andersson, A., 1945, s. 10.

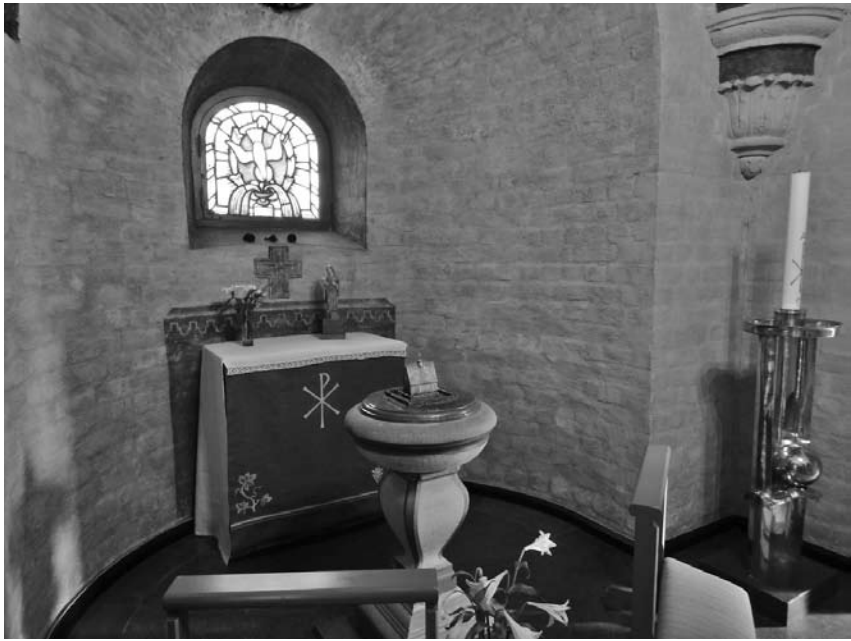
14 Lagerholm 1937, s. 34, fig. 3; *Licium*, s. 2 (bild).

15 Leijonhufvud 1937; *Libraria*, s. 30 (bild).

16 Bennett & Edenheim 1976, s. 37f, fig. 80; *Libraria*, s. 28 (bild).

17 Rappe 1943. Personligt besök april 2011.

18 Pontén 1980, s. 7–16 (bild s. 15).

Dopaltare i Klosters kyrka, Eskilstuna. Kyrkan invigdes 1929; nischen med funten är ursprunglig, altaret tillkom troligen 1940. Foto: Anders Brogren.

Hedvigs kyrka i Norrköping är ett brett och ljust kyrkorum från 1600-talet. Dopfunten är placerad på södra sidan i koret, nära väggen. Här anordnade kyrkoherden Knut Ericson (1893–1960) efter sitt tillträde 1942 ett dopaltare vid väggen. Det bestod av en smal hylla med vit duk och ljusstakar. Dopaltaret togs bort igen före 1973, kanske redan vid en renovering 1959.¹⁹

Vid restaureringar på 1940-talet inrättades i några fall dopaltaren, bl.a. i Stockholms stift. I Brännkyrka ställde man 1941 upp ett litet dopaltare av trä mot den norra korväggen. Det togs bort vid en ombyggnad 1975.²⁰ I prästmöteshandlingarna för Stockholms stift

¹⁹ Förf:s minnesbilder. Axelsdotter 1973, s. 21, 23 (bilder).

²⁰ Lindqvist & Tuulse 1964, s. 272.

1945 nämns dopaltaren i Färentuna, Hedvig Eleonora och S:ta Maria Magdalena kyrkor.²¹ Också finska kyrkan fick ett dopaltare under den tid prästmötet behandlar men återinvigdes inte förrän Första advent 1945.²²

I Färentuna står funten sedan 1927 framför sidoaltaret i långhusets sydöstra hörn. Detta murades upp 1927 för att vara underlag för en medeltida pietåbild. Under medeltiden hade pietåbilden varit ett böneföremål för kvinnor som förlorat barn. Beteckningen dopaltare är yngre.²³ I Hedvig Eleonora kyrka anordnades ett dopkapell mot långhusets södra mur vid slottsarkitekten Knut Nordenskjölds restaurering 1944. Bakom funten ställdes ett dopaltare. Det var en gåva av arkitekten och byggmästaren. Funten flyttades sedermera till öppningen mot kyrkorummet, så att kapellet också kunde användas vid mindre gudstjänster.²⁴

Hur inarbetat begreppet dopaltare kunde bli på drygt ett årtionde visar en passus i biskop Manfred Björkquists (1884–1985) ämbetsberättelse till prästmötet i Stockholms stift 1945. Biskopen yttrar där: ”Man kan i våra stockholmsförsamlingar stundom få se en hel dopprocession av föräldrar, släktingar och vänner följa barnen uppöver stora gången till dopaltaret.”²⁵

Redan 1939 föreslog arkitekten Årland Noréen att man i Öveds kyrka i Skåne lämpligen kunde mura upp ett dopaltare på norra sidan i koret. När domkyrkoarkitekten Eiler Graebe (1892–1977) år 1946 ritade ett restaureringsförslag för Öveds kyrka, placerade han ett dopaltare på den föreslagna platsen.²⁶ Redan tidigare hade Graebe vid restaureringar föreslagit inrättande av dopaltaren. Det skedde exempelvis 1944 i Västra Alstads kyrka. ”Det lilla dopaltaret” placerades här i det norra sidoskeppet.²⁷ I Västra Vemmerlöv tillkom dopaltaret

---

21 *Kyrkor i Stockholms stad*, s. 134 (bild).

22 Stenberg 1946, s. 200.

23 Tuulse 1954, s. 131, fig. 93, 97, 98.

24 Stenberg 1946, s. 202. Kilström 1987, s. 8, 11 (bild).

25 *Handlingar rörande prästmötet i Stockholm ... 1951*, s. 176, 208f.

26 Uppgift från länsantikvarien Petter Jansson.

27 Frostin 1960–66, Del 1, s. 187. Acking 1978, s. 85–88.

1945.²⁸ Vid restaureringen 1957 av Hammarlövs kyrka inrättades den norra korsarmen till dopkapell, med murat dopaltare och funten centralt placerad.²⁹ Vid restaureringen av Källstorps kyrka 1977 gjorde man sakristians altare till dopaltare, flyttade det till kyrkorummet och placerade det vid kyrkans södra vägg. Över detta hängdes den oljemålning av Jesus i Getsemane som fram till 1897 fungerat som altartavla men sedan dess hängt i sakristian.³⁰

Vid Graebes restaurering 1957 av Grötlingbo kyrka på Gotland placerades funten centralt i ett dopkapell i tornkammaren, utan något dopaltare.³¹ Den flyttades 1989 till koret, i samband med att dopkapellet omändrades till gudstjänstrum att använda under vinterhalvåret och då fick ett lågt altare.³² Det är därför möjligt att de tidigare nämnda dopaltaren, som Graebe ritat, tillkommit efter önskan från beställarna.

Dopaltaren kritiseras

I samband med den begynnande nattvardsväckelsen från mitten av 1900-talet uppfattades altaret i det allmänna medvetandet mer och mer som ett nattvardebord. Det ledde till kritik mot att altaren ställdes upp i en kyrka som enbart blickfång och stämningsskapande bakgrund, speciellt till en dopfunt.

Den tidigaste kritik som påträffats är från 1942. Jan Redin (1907–1998), kyrkoherde i det småländska Långasjö och nära vän till kyrkoherden teol. dr Gunnar Rosendal (1897–1988) i Osby, utgav från 1940 den stencilerade månadstidskriften *Rundbrev om kyrklig förnyelse*. I numret för augusti–september 1942 beskriver han en avbildning av ett ”dopaltare för Södertälje kyrka” med antependium av Sofia Widen (1900–1961). Redin framhåller att altaret ”är en mycket vacker anordning som vittnar såväl om sinne för sakral konst som om kärlek

---

28 Frostin 1960–66, Del 2, s. 51.

29 Frostin 1960–66, Del 1, s. 11 (grundplan), 16.

30 Sivenius 1977, s. 95–97.

31 Stolt 2001b, fig. 33.

32 Stolt 2001a, s. 56, fig. 62.

till Kyrka och gudstjänst.” Men han menar också att det är fråga om en liturgisk begreppsförvirring som urartat till ”ren esteticism” och fortsätter: ”En vördnadsvärd prost – eljest veterligen utan liturgiska intressen – gav mig rådet att ordna ett dopaltare i min kyrka för att på så vis locka människor att låta döpa sina barn mot den stämningsfulla bakgrunden. Självt hade han gjort det och lyckats övermåttan väl i sitt uppsåt.”³³

Rundbrevet hade givetvis ingen större spridning och lästes huvudsakligen av personer som delade redaktörens värderingar. Gunnar Rosendal publicerade 1945 ett arbete med titeln *Kapellbygge och kyrkorestauration*. Där framhåller han att altaret är ”ett centrum för Guds närvaro i sitt hus” och kritiserar i sammanhanget begreppet dopaltare.³⁴

Redins och Rosendals påpekanden torde ha inspirerat sedermera docenten Bengt Ingmar Kilström (1922–2006) att ta upp problemet för en vidare läsekrets. Tillsammans med den för granskning av restaureringsförslag ansvarige förste antikvarien vid riksantikvarieämbetet, fil. dr Per Olof Westlund (1905–1974), skrev Kilström år 1950 en artikel om dopaltaren. De framhåller där samma principiella synpunkter på altarets uppgift som redan uttalats i Redins inlägg. De påpekar vidare att riksantikvarieämbetets tjänstemän är medvetna om synpunkterna men saknar rätt att säga nej till föreslagna dopaltaren.³⁵

Att synpunkterna behövde tid för att tränga igenom visar förhållandena i Farhults och Jonstorps pastorat. Pastoratets kyrkoherde, teol. dr Ragnar Ekström (1910–1973), var vän till Rosendal och Redin och omfattade samma liturgiska ideal som de. Han måste ha känt till den kritik som de båda riktat mot upprättande av dopaltaren. Icke desto mindre lät Ekström ställa upp dopaltaren vid restaureringarna av sina båda kyrkor. Han använder också termen.

”Ett mindre dopaltare har uppförts av i golvet påträffad medeltida tegel” heter det i Ekströms skildring av 1950–1951 års restaurering

---

33 Redin 1942, s. 5f.

34 Rosendal 1945, s. 22, 40.

35 Kilström & Westlund 1950, s. 10.

av Jonstorps medeltida kyrka. Det placerades i långhusets nordöstra hörn. Över altaret hängdes ett medeltida triumfkrucifix, och framför altaret ställdes dopfunten. Den smala altarskivan är cirka 20 cm bred och olämplig för nattvardsfirande.³⁶ Vid 1953 års restaurering av moderförsamlingen Farhult hittades också medeltida tegel under kyrkgolvet. Av detta uppfördes enligt Ekström ”ett mindre dopaltare invid dopfunten.”³⁷

En tänkbar förklaring till handlingssättet är att ritningarna gjordes upp många år tidigare och att Ekström sedermera inte ville besvära arkitekten med ändringar i fastställda ritningar. Kanske Ekström ansåg att termen ”dopaltare” innebar att det inte var fråga om ett verkligt altare. Ordet använt om ett altarliknande blickfång i närheten av en funt har Ekström tydligen kunnat acceptera.

I sin prästmötesavhandling *I Guds rika hus*, som presenterades vid prästmötet i Linköping 1954, ger kyrkoherden i Söderköping teol. dr Arthur Adell (1894–1962) förslag och synpunkter på kyrkorummets inredning och gudstjänstfirandets praktiska problem. Han varnar för att uppföra altaren där aldrig altarets sakrament kommer att firas. Att ställa upp ett altare invid dopfunten blir från den synpunkten ”alldeles meningslöst.”³⁸

Själv framförde författaren kritiska synpunkter 1957 i ett arbete med titeln *Kyrkorestaurering*. Jag var medveten om att önskemål om dopaltaren fortfarande kunde framföras i samband med restaureringar. För att motverka detta omnämnde jag dopaltaren som en företeelse som haft sin tid:

Ännu för något decennium sedan inrättades i vissa kyrkor s.k. dopaltaren, ett påfund från innevarande århundrade. De tjänstgjorde i regel som blomsterhyllor, som underlag för en vid dopakten oanvändbar faksimileupplaga av Gustaf Wasas bibel etc. De kunde inte användas som underlag för handboken, ty den måste prästen under dopakten ha liggande på dopfuntens kant

---

36 Ekström 1951, s. 73–82 (interiör s. 81).

37 Ekström 1955, s. 23–26. Boman 1995, s. 81 (bild).

38 Adell 1954, s. 105.

för att kunna läsa i den. Denna egendomliga blandsymbol för dopets och nattvardens sakrament har därför med åren blivit allt sällsyntare. Det händer fortfarande vid enstaka restaureringar, att präster av något äldre årgång påyrkar dopaltaren. Både Riksantikvarieämbetet och Kungl. Byggnadsstyrelsen gör numera allt för att avstyra dem.³⁹

Det fanns givetvis andra sätt att framhäva dopfontens plats än att ställa upp den mot bakgrunden av ett altare. I Härslövs kyrka nära Landskrona ordnade man 1953 en dopplats i triumfbågen, nordväst om högaltaret. Här ställdes dopfonten på ett podium. På väggen ovanför placerades en skulpterad ängel. Vid dop placerades ett ljus i ängelns framsträckta hand. Vid dopaktens slut överlämnades det till faddrarna.⁴⁰ I församlingen har man tydligen tidigt tagit upp den medeltida seden med dopljus. I Maglehems kyrka ställdes dopfonten i långhusets nordöstra hörn. På östmuren hängdes ett krucifix, och framför detta uppsattes en liten hylla med blommor och ljus. Det blev en andaktsskapande komposition, med dopfonten som en del av blickfånget men där hyllningen till den korsfäste dominerade.⁴¹

Den fortsatta utvecklingen

Under 1900-talets senare del betonades i gudstjänstordningarna alltmera mässans olika delar. Man började markera skillnaden mellan förmässan, Ordets gudstjänst, före tillredelsepsalmen, och den egentliga nattvardsmässan. Tidigare hade hela mässan firats med prästen vid altaret, utom under predikan. Nu började allt flera präster under förmässan och predikan placera sig nere i koret, närmare församlingen. Under nattvardsmässan befann sig prästen givetvis vid altaret för att utföra den heliga handlingen. Altaret var således inte det enda blickfånget under gudstjänsten, något som framhävde dess speciella karaktär av nattvardebord.

---

39 Stolt 1957, s. 91.

40 Hemby 1954, s. 16 (bild).

41 Eriksson 1972, s. 11, fig. 3.

Till detta kom i många kyrkor behovet av sidokapell för mindre gudstjänster. Eftersom detta ofta innebar önskan om möjlighet till mässfirande på vardagar, krävdes också i sidokapell ett verkligt altare. Det blev alltmera omotiverat att använda en altarlikt anordning som blickfång för en dopfont. Dopaltaren arrangerades fortfarande i enstaka kyrkor men blev allt mera ovanliga. De hade haft sin tid.

Summary

The Baptismal Altar

The baptismal altar was introduced in the Church of Sweden in the 1920s. In its simplest form, it consisted of a small shelf with two candles and a frontal, its centre adorned with a crucifix, a reredos, or simply a Bible or a flower pot. It was placed against a wall, behind the baptismal font. An existing minor altar could also be decorated in this way and used as the background of the baptismal font.

A few altars of this type were erected in the following decades. There were never many of them. The liturgical revival, in the latter part of the twentieth century, criticized baptismal altars, considering them a mixed symbol of the sacraments of baptism and Holy Communion. Some baptismal altars have subsequently been removed.

Litteratur

- Acking, Carl-Axel, 1978, "Eiler Graebe". *Vetenskaps societeten i Lund, Årsbok*, s. 85–88.
- Adell, Arthur, 1954, *I Guds rika hus*. Stockholm.
- Andersson, Aron, 1945, *Dalarö kyrka*. Sörmländska kyrkor bd 5, hft 64. Nyköping.
- Andersson, Harald, 1937, *Om gudstjänstliga bruk och ceremonier. Till frågan om ett svenskt ceremoniale*. Osby.
- Andrén, Åke, 1999, *Sveriges kyrkohistoria. 3, Reformationstid*. Stockholm.
- Axelsdotter, Gerd [pseud. för Iris Rydström], 1973, *Hedvigs kyrka 1673–1973*. Norrköping.
- Bennett, Robert & Edenheim, Ralph, 1976, *Fors kyrka*. Sveriges kyrkor 168, Södermanland V:1. Stockholm.
- Boman, Hans, 1995, *Jonstorps och Farhults socknar. En lokal historiebok*. Jonstorp.

- Broby-Johansen, R., 1968, *Konstordbok*. Bearbetad av G. Tegnér och R. Bennett. Stockholm. Flera senare upplagor.
- Conricus, Richard Valfrid, 1917, *Om prydan det af vår Guds hus. Vinkar och råd*. Stockholm.
- Davidson, David, 1890, *Hvad vilja Paramentikens vänner? Kort framställning af paramentikens grundläror i frågor och svar*. Göteborg.
- Ekström, Ragnar, 1951, "Jonstorps kyrka". *Lunds stifts julbok* 43, s. 73–82. Lund.
- Ekström, Ragnar, 1955, "Farhults kyrka". *Kullabygd* 28, s. 23–26. Höganäs.
- Eriksson, Hans, 1972, *Maglehems kyrka genom tiderna. En krönika*. [Maglehem].
- Friman, Gustaf, 1953, "Från mina år som Vindhemspräst". *Vindhems församlingshem i Uppsala 1903–1953*. Uppsala, s. 18–25.
- Frostin, Ernst, 1960–66, *Helgedomar på Söderslätt. Korta kyrkoberivningar*. Del 1–2: Skytts härad 1–2. Jordholmen.
- Handlingar rörande prästmötet i Stockholm den 28, 29 och 30 augusti 1951*. Stockholm 1953.
- Hellerström, A. O. T., 1930, *Liturgik*. Stockholm. Nya upplagor 1940, 1954.
- Hemby, Edith, 1954, *Härslövs kyrka*. Landskrona.
- Kilström, Bengt Ingmar & Westlund, Per Olof, 1950, "Om dopaltaren. Några kritiska reflexioner". *Vår kyrka* 89, nr 29–30.
- Kilström, Bengt Ingmar, 1987, *Hedvig Eleonora kyrka*. Stockholm.
- Kyrkor i Stockholms stad*, 1979. Stockholm.
- Lagerholm, Nils, 1937, *Vägledning för besökande i S:t Jakobs kyrka*. Stockholm.
- Leijonhufvud, Ove, 1937, *Restaurering av S:t Jakobs kyrka 1936–1937. Översikt av restaureringsarbetena vid kyrkans återinvigning palmsöndagen den 21 mars 1937*. Stockholm.
- Libraria, kyrklig konst. Prov på dess tillverkning och strävan till förädlad vara*, 1938. Stockholm.
- Licium. A.-B. Textilateljéer Licium*, 1939. Stockholm.
- Lindqvist, Gunnar & Tuulse, Armin, 1964, *Brännkyrka, S. Sigfrids och Enskede kyrkor i Stockholm*. Sveriges kyrkor 102, Stockholm VIII:2. Stockholm.
- Ljungström, Claës Joh., 1865, *Åhs och Wedens härader samt staden Borås*. Stockholm.
- Pontén, Gudrun, 1980, "Aspås kyrka". *Jämtens Läns museets och Heimbygdas årsbok* 73, s. 7–16. Östersund.
- Rappe, Axel, 1943, *Klosterns kyrka*. Sörmländska kyrkor 17. [Nyköping].
- Redin, Jan, 1942, "Dopaltaret". *Rundbrev om kyrklig förnyelse*. Augusti–September, s. 5–6 [stencil].
- Rosendal, Gunnar, 1945, *Kapellbygge och kyrkorestaurering*. Osby.
- Sivenius, Stig, 1977, *Källstorps kyrka i gången tid och i tiden*. [Klagstorp].
- Stenberg, Ragnar, 1946, "Stiftets kyrkor". *Stockholms stift i ord och bild*. Stockholm, s. 111–216.
- Stolt, Bengt, 1957, *Kyrkorestaurering. Några funktionella synpunkter*. Stockholm.

- Stolt, Bengt, 2001a, *Grötlingbo kyrka*. Sveriges kyrkor 226, Gotland IX:2. Stockholm.
- Stolt, Bengt, 2001b, *Kyrkliga sällsynheter på Gotland och annorstädes*. Visby.
- Svensson, Artur, 1954, *Bjeresjö kyrka. En historik och beskrivning*. [Ny uppl.] Ystad.
- Tuulse, Armin, 1954, "Färentuna kyrka". *Kyrkor i Färentuna Härad, västra delen*. Sveriges kyrkor 73, Uppland VI, h. 1. Stockholm, s. 98–153.
- Vindhem 100 år: 1903–2003*. Uppsala 2003.